

FILIPS-KAREL MARISSAL

Op 22 augustus a.s zal het precies 300 jaar geleden zijn dat Filips-Karel Marissal in Gent geboren werd.

Een gelegenheid die wij niet konden laten voorbijgaan om deze verdienstelijke Gentenaar te herdenken.

Wij doen dat aan de hand van een paar artikels die de onuitputtelijke Pierre Kluyskens destijds schreef en die wij hier publiceren - zoals altijd - met de vriendelijke toestemming van de familie Kluyskens.

Eerst een artikel dat dateert van Mei 1967.

Het analfabetisme was, bij de troonsbeklimming van Maria-Theresia, in onze gewesten een nog grotere plaag dan het pauperisme, want in dit laatste kon niet blijvend verholpen worden, zolang de overgrote meerderheid van de bevolking verstoten blijft van elke vorm of graad van onderwijs of onderricht. Indien het initiatief van de Oostenrijkse regering uiteindelijk een gedeeltelijke mislukking werd, betekent zulks enkel dat men niet in een handomdraai een scheve situatie kan rechtzetten. Het is pas later, veel later dat de vruchten van deze eerste poging om het onderwijs op een zeker peil te brengen, mochten worden geplukt, doch op dat ogenblik was keizerin Maria-Theresia sedert jaren dood, en waren ook sedert lang de laatste sporen van het Oostenrijks gezag alhier verdwenen.

In één domein van onderwijs en cultuur mochten Maria-Theresia, haar schoonbroeder Karel van Lotharingen en de Oostenrijkse overheden zich niettemin in een markant succes verheugen, nl. het artistiek onderwijs.

Welstand en kunst zijn niet te scheiden: er is daar een mooie studie over te schrijven, een mooie theorie over te bouwen, en geen land ter wereld kan ze beter illustreren dan het onze.

Ook tijdens de regering van Maria-Theresia werd het bewaarheid: er heerste, althans in de industriële en commerciële middens, een zekere welstand die bij deze begunstigden het idee en de drang opwekten nieuwe huizen en woningen te laten bouwen in de toen heersende Lodewijk XV-stijl, en ze te laten versieren met het werk van beeldhouwers, schilders enz.

Met de kunst was het in de jaren die de regering van Maria-Theresia voorafgingen, maar pover gesteld. Sedert de dood van de grote Rubens meer dan een eeuw geleden, had men geen fonkelende ster, zelfs geen pinkende ster aan de artistieke einder zien verschijnen. Achterlijke epigonen persten uit de Barokkunst het laatste druppeltje bloed dat zij er nog in vonden, en deden niet de minste inspanning om uit het slop te geraken.

Wie had ten andere in een stad als Gent, waar oorlogen en bezettingen elkaar bijna ononderbroken opvolgden, hun aangekocht of een belangrijke bestelling gedaan?

Filips-Karel Marissal, zelfportret.

Daarbij kwam nog hun oud corporatief stelsel met prerogatieven, exclusieven en een onmogelijk ostracisme dat zich o.m. verzette tegen elke vorm van kunstwerken door artiesten of verkopers vreemd aan de stad, buiten de korte tijd van de Halfvastenfoor.

Ook aan dat achterlijk systeem dat weliswaar gedurende de middeleeuwen een nuttig en noodzakelijk iets was geweest, doch geleidelijk ontaardde in misbruiken en in bescherming van belangen die maar zelden artistiek mochten heten, stelde Maria-Theresia een einde op 13 november 1773.

Het zou voortaan eenieder toegelaten worden een kunst of kunstgenre te beoefenen waar en wanneer hij het wilde, zonder eerst in een of andere beroepsvereniging te worden opgenomen, zoals voortaan ook iedereen de mogelijkheid zou hebben zijn kunstwerken overal en altijd te koop aan te bieden.

Deze maatregel - er kwam aanvankelijk veel tegenkating - betekende de ont-

voogding van onze kunstenaars en mag een van de eerste logische gevolgen van de stichting van de Academie te Gent worden genoemd; een tweede gevolg dat onvermijdelijk nog een paar jaren moest uitblijven, was de inrichting te Gent in 1792, van het eerste Nationaal Kunstsalon, eerste in de reeks van de Driejaarlijkse en Vierjaarlijkse Salons waarvan wij twee jaren geleden de 51e uitgave in onze stad hebben gekend.

Een Academie voor Schone kunsten, stampte men, in het midden van de XVIIIe eeuw, zo maar niet uit de grond. Er zijn leraren, leerlingen, lokalen, materiaal en geld nodig om, van het startpunt tot een eerste concreet resultaat te geraken, vooral in een stad als Gent, waar, in die jaren, kunst en kunstbeoefening zeer laag waren gevallen.

Toen Maria-Theresia haar vader kwam op te volgen, telden Brussel, Antwerpen en Brugge reeds een Academie; te Gent bestond er zelfs geen school die op een Academie geleek en het zou wellicht nog jaren hebben geduurd, indien een kunstenaar niet zelf het initiatief had genomen alhier een teken- en schilderschool in te richten: Filips-Karel Marissal.

Een fenomeen of genie schijnt hij wel niet geweest te zijn, wel een van die talrijke kunstenaars uit de tijd die meer techniek en talent dan verbeelding en scheppingskracht bezaten.

Marissal die op 22 augustus 1698 te Gent werd geboren, had zijn artistieke opleiding gekregen in het atelier van Gillis Leplat, een bekwame en alom geprezen artiest die o.m. zeven panelen, de "zeven werken van barmhartigheid" voorstellende, voor de Gentse Armenkamer had geschilderd.

Marissal was 45 jaar oud en dus geen beginnening meer in het vak, toen hij in 1743 naar Parijs trok om er gedurende vier jaar de lessen te volgen aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, iets dat de artiesten gewoonlijk deden wanneer zij 18 of 20 waren. Wanneer men, als Marissal, bij een Gillis Leplat in de leer was geweest was het, vooral dan op zijn ouderdom, totaal overbodig nog een viertal jaren te gaan doorbrengen op de banken van een vreemde school. Zijn inzicht zal dus wel geweest zijn de inrichting en het mechanisme van een dergelijke instelling te gaan bestuderen met het oog op de stichting te Gent, van een soortgelijke school.

En inderdaad, pas teruggekeerd uit de Franse hoofdstad, opent Marissal in zijn woning een Tekenen- en Schilderschool. Het was een nederig begin, doch in die jaren kon zulks de mensen niet ontmoedigen, integendeel: het was een prikkel om hoger te geraken. Het huis van Marissal was echter zo klein, dat de kunstenaar slechts tien leerlingen kon aanvaarden die hem jaarlijks een som van 10 schellingen betaalden.

Een nederige start sluit nochtans sympathie en aanmoediging niet uit: Marissal die dagelijks aanvragen van verdienstelijke studenten moest weigeren, mocht zich dra verheugen in de stijgende belangstelling van de plaatselijke overheden

en kunstminnaars: het voorbeeld van de voorschepen van de stad, baron della Faille d'Huyssse die de titel van beschermer aannam - hetgeen een financiële steun en tussenkomst betekende - werd door tientallen mensen gevolgd: "Zijne en hunne werkingen bragten mede, lezen wij in de eerste studie die over de School verscheen, dat het edel achtbaer Magistraet van der keure ten jare 1751, Marissal's vraag inwilligde, hem toeliet eens algemene Akademie te openen, en tot dies te gebruyken het bovendeel van het Hof van S. Anthone op den Lievegang".

Voor Marissal was deze beslissing van het Gents stadsbestuur een ware triomf, zelfs al gaf de stad enkel een officiële titel aan de instelling en een lokaal voor de leergangen en oefeningen, maar geen centen.

Het geld zou Marissal van zijn beschermers en sympathisanten ontvangen elke "intekenaar" - men telde er reeds 94 het eerste jaar - verbond zich gedurende zes jaren, jaarlijks een som van 10 schellingen te storten: "daer voor was het hem geoorlooft een jongeling op zynen naem in de Akademie te doen onderwijzen".

Het idee was gelukkig, maar niet nieuw: men past sedert jaren dit stelsel toe te Brugge waar men nochtans blijk van meer realisme had gegeven: de intekenaars verbonden er zich voor het leven, hetgeen een zekerheid voor de Academie betekende.

Marissal had gehoopt dat het aantal leerlingen nu vlug zou stijgen, doch het mocht de 40 niet overschrijden: de ligging van de school was een belangrijke hinderpaal in die tijd: "de reden van dat kleyn getal is klaerlijk bewezen; de plaets waer de onderwijzing alsdan gegeven wierd, is te verre van het midden der stad verwijderd; dit kwam menigen ouder en leerling, bijzonderlijk in de wintersche avonden, te onpas". Een gebouw op een driehondertal meter van het Gravensteen gelegen, werd dus in die jaren beschouwd als zijnde te ver afgelegen van het stadscentrum.

Geef een ander lokaal en het aantal leerlingen zal verdubbelen, beweerde Marissal. Het stadsbestuur dat hem bijzonder genegen was, ging op zijn verzoek in, en stelde de bovenzalen van het stadhuis ter beschikking van de nieuwe Academie en "wierden de leerlingen terstond ten getalle van meer dan honderd vermenigvuldigt"!

Met een honderdtal leerlingen op zijn schoolregister, dacht Marissal dat het ogenblik was aangebroken, om ook op belangstelling en steun van de regeeringsmiddens te mogen rekenen. Vandaag mag men dat opeisen met veertien leerlingen, doch in de XVIIIe eeuw waren de mensen meer bescheiden: Marissal zocht enkel de overheden aan zijn school te interesseren.

Op 15 oktober 1753 aanvaardt graaf Karel van Koblenz, gevolmachtigde Minister van Maria-Theresia de titel van "Algemeen Beschermer" van de Academie en enkele maanden later bekomt Marissal een nieuw en beslissend succes wanneer ook de volksgeliefde en invloedrijke hertog Karel van Lorreinen officieel de titel van Koninklijke Beschermer aanvaardt.

Een laatste overwinning moest nog worden behaald: de steun van de keizerin, haar beschermheerschap. Het gebeurde op 14 september 1774: "Haere Majesteit, willende begunstigen de erfstelling van eene Akademie van Teeken-, Schilder- en Bouwkunde binnen de Stad Gend, en den smaek der Schoone Konsten, die haer voorwerp zijn, heeft verklaert dat zy wel wilt de gemelde Akademie nemen onder haere Koninglijke bescherming en aen de zelfde haere gunst geven; dat de gemelde Akademie gevolgentlijk mag aennemen den naem van Koninglijke Akademie van Teeken-, Schilder- en Bouw-Kunden".

Het was de definitieve, beslissende overwinning van Marissal, ook een van de heerlijkste weldaden van de keizerin in onze gewesten.

Het voorbeeld van Gent bleef geen uitzondering in ons land. Wanneer Maria-Theresia in 1780 te Wenen overlijdt, telt ons land een twaalfstal academies voor Schone Kunsten: Brussel, Antwerpen, Gent, Brugge, Doornik, Kortrijk, Mechelen, Ath, Oudenaarde, Luik, Temse en Ieper; zij legden de grondslag van de heropstanding van de kunst in onze gewesten.

Pierre KLUYSKENS

Maar 17 jaar voordien, namelijk in maart 1950, had Pierre Kluyskens dit onderwerp reeds behandeld.

Aan de naam van Filips-Karel Marissal is een onzer schoonste stedelijke instellingen verbonden: de Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten, waarvan wij toekomend jaar, wellicht met grote luister, de tweehonderdste verjaardag zullen mogen vieren.

Dat de naam van Marissal heden nog weinig bekend is, moeten wij enkel toeschrijven aan het gering aantal schilderijen welke hij ons nagelaten heeft en ten andere kon nalaten, want gans zijn leven heeft hij in het teken gesteld van de verwezenlijking van zijn enig ideaal: aan Gent een Academie schenken, en aan dit doel heeft hij zijn eigen kunstenaarsloopbaan volledig opgeofferd. Marissal heeft grootse plannen gekoesterd, te groots wellicht, en de ontgoocheling moet geweldig geweest zijn bij die man die gedroomd had van Gent terug een artistiek centrum als Parijs, Brussel of Antwerpen te maken, en na een tijdlang moest beseffen dat zijn dromen, een na een, als luchtkastelen ineen stortten, en dat hij alles in het werk zou moeten stellen om een steeds bedreigde instelling recht te kunnen houden.

Dat hij gestreden heeft tot het uiterste zijner krachten, dat zijn werk ten slotte toch de grondslag is geworden van de latere bloei, en zijn voorbeeld een aanwakkering is geweest voor zijn opvolgers, is wel zijn schoonste verdienste te noemen, want zonder Filips Marissal waren wij wellicht nog vele jaren van een Academie verstoken geweest.

Over zijn eerste levensjaren en zijn jeugd is ons heel weinig bekend en de archieven der Academie geven ons niet de minste inlichting.

Wij weten enkel dat hij te Gent geboren werd op 22 Augustus 1698 en in de St. Jacobskerk gedoopt werd.

Als kind heeft hij de verschrikkelijke oorlogsjaren, de armoede en de hongersnood moeten kennen die te Gent de Vrede van Utrecht vooraf gingen.

Zijn kunstonderricht ontving hij in het atelier van de Gentse kunstschilder Gilles Le Plat, beroemd door zijn reeks schilderijen "De werken van Barmhartigheid" die vroeger de Armenkamer versierden en thans overgebracht werden naar de Commissiezaal van het Museum der Bijloke.

Meer weten wij niet over zijn eerste vijf-en-veertig levensjaren. In 1743 vertrekt Marissal naar Parijs; hij verlaat zijn geboortestad op het ogenblik dat deze een nieuwe voorspoed schijnt te kennen. Werden de laatste jaren voor zijn afreis, de Hoofdwacht aan de Kouter, het Huis der Onvrije Schippers en andere merkwaardige gebouwen niet opgetrokken, en betekende de troonsbeklimming van Keizerin Maria-Theresia geen voorteken van hernieuwde welstand en hoop op een betere toekomst?

Wanneer Marissal dan ook te Parijs gedurende vier jaren lessen volgt aan de vermaarde Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, koestert hij het plan bij zijn terugkeer in zijn geboortestad die hij verlaten heeft wanneer de heropstanding nakend scheen, een soortgelijke Academie te stichten, die hij zelve zou besturen met de ondervinding welke hij alhier had opgedaan.

In dit Parijs, waar de kunstenaars van Vorst, Hof en Adel overtalrijke bestellingen in ontvangst mochten nemen, en waar de Academie de jongeren op een dikwijls schitterende toekomst voorbereidde, dacht onze Gentenaar aan het groots artistiek verleden zijner geboortestad, aan die kunstenaars uit de Middeleeuwen, de Van Eyck's, Van der Goes en zovele anderen die te Gent hadden geleefd en geschilderd, en hij achtte het ogenblik gekomen om door het stichten ener Academie naar het voorbeeld van dat der grote steden, terug de kunst te Gent te doen zegevieren.

Maar gedurende zijne afwezigheid hadden de bezetting der stad door de legers van Lodewijk XV en de zware militaire opeisingen, de stad en het omliggende platteland eens te meer volkomen geruïneerd, en Marissal zag zich verplicht zonder veel rumoer van wal te steken en in zijn eigen woning aan een tiental leerlingen tekenonderricht tegen een minieme vergoeding te verschaffen.

Maar zijn plan liet hij niet varen: hij zocht contact en toenadering met een paar vooraanstaande kunstliefhebbers die hem zedelijk en financieel zouden kunnen steunen en slaagde weldra ten volle in zijn opzet, want in 1751 kreeg hij de toelating van de Keure om in de zalen van de Gilde van St. Antoon aan de Lievegang, een tekenschool "zijn" Academie op te richten.

Bij die eerste beschermers vinden wij de naam van de Voorschepen der Keure, baron della Faille d'Huysse, die de titel aanvaardt van "Protecteur", en die van

Hoogbaljuw van Gent, de Heer Van der Noot, die "Opperdirecteur" benoemd wordt.

Van tien stijgt het aantal leerlingen onmiddellijk tot veertig en na een paar maanden kunnen de lokalen onmogelijk nog voldoende ruimte bieden aan het steeds toenemend getal ingeschrevenen.

Marissal wendt zich dan ook opnieuw tot het stadsmagistraat en dank zij de steun die hij geniet wordt hem toelating verleend om voortaan les te mogen geven in een zaal van het Stadhuis.

Marissal heeft nu definitief de titel van Directeur aangenomen en het aantal leerlingen overtreft in een ommezien honderd...

Als een zorgvuldige huisvader, waakt de bestuurder over de pas gestichte instelling; met vreugde ziet hij het getal ingeschrevenen toenemen; nauwkeurig tekent hij al de gebeurtenissen op, de kleinste details, het geschenk van een lamp, een kachel of om het even welk waardeloos voorwerp.

Elk jaar brengt hem nu nieuwe troost, nieuwe aanmoedigingen.

In 1753 aanvaardt graaf van Cobenzl, Lotharingen, landvoogd der Nederlanden te Brussel, de titel van "Protecteur-Général" en het jaar daarop richt de jonge Academie zich tot Karel van Lotharingen, landvoogd der Nederlanden, die Koninklijke Beschermer der Academie wordt en o.m. in de volgende termen aan het verzoek van de Gentse instelling antwoordt: "Nous déclarons par cette présente que nous prenons la susdite Académie sous notre protection et que nous nous revêtons en sa faveur du titre de Protecteur Royal recommandant aux amateurs des Beaux-Arts et à tous ceux qui verront ces présentes de s'inscrire à notre exemple pour que le publique (sic) puisse jouir des avantages de la susdite Académie".

In 1755 was de Academie van Marissal echter bijna haar ondergang nabij: te Brugge immers, waar de lokalen der plaatselijke Academie eveneens op zeer primitieve wijze waren ingericht, was er brand ontstaan en ging gans het gebouw in de vlammen op. Zoals het nog meer gebeurt bij dergelijke rampen, dachten onze stadsdielen dat vroeg of laat een dergelijk onheil zich te Gent zou voordoen en zij verzochten dan ook Marissal en zijn leerlingen elders hunne tenten te gaan opslaan.

De leergangen werden geschorst en reeds dachten velen dat de Academie had uitgeleefd, toen op aandringen van de bekende Gentse bouwmeester David 't Kindt, Marissal van de overheden toelating kreeg om de lessen te hernemen in de bovenzalen van het Pakhuis op de Koornmarkt, gebouw dat zoals wij het eens in een aparte bijdrage aantoonde, aan zovele maatschappijen, scholen en zelfs rechtbanken een onderdak heeft verleend.

Het stopzetten der leergangen gedurende verschillende maanden schijnt een nadelige invloed op de Gentse Academie te hebben uitgeoefend, want wij zien de tucht nadien verslappen en het aantal leerlingen sterk verminderen.

Een andere en zware tegenslag kwam de moedige Marissal enkele maanden

nadien treffen: talrijke beschermers die zich vol geestdrift verbonden hadden gedurende zes jaar, een jaarlijkse som als steungeld van de instelling te schenken, weigerden nu hun overeenkomst te hernieuwen, zodat de bestuurder al zijn krachten moest inspannen om in die kritieke ogenblikken de school in leven te kunnen houden.

Die voortdurende arbeid en zorgen hadden ten andere zijn gestel sterk ondermijnd en dikwijls zag hij zich verplicht de directie maandenlang over te laten aan professoren of aan zijn twee zonen waarvan de ene in 1758 in de Academie zijn examen van bouwkundige had afgelegd.

Prijskampen en prijsuitdelingen die toen nog met grote luister geschieden, vestigden echter regelmatig de aandacht van het publiek op de school van Marissal, die ondanks haar nederige bestaansmiddelen, het gebrek aan subsidies en nodige leerkrachten, toch een paar flinke kunstenaars heeft gevormd als een Louis Paul b.v. die wij later in talrijke tentoonstellingen zullen aantreffen, Joseph Bailly, laureaat in 1768 en die later nog talrijke onderscheidingen in de Gentse Salons zou ontvangen.

Volledig opgeslorpt door zijn ambtsbezigheden, vond Marissal geen tijd meer om zelf als kunstschilder zijn naam te vestigen en aan tentoonstellingen deel te nemen. De enkele doeken die hij ons nagelaten had, zijn omzeggens allen verdwenen. Er bestaat nog een zelfportret, jeugdwerk in 1728 geschilderd, terwijl Paul Bergmans beweert dat Marissal in 1744 een grote allegorische compositie schilderde en Kervyn de Volkaersbeke een zijner werken vermeldt, een altaarstuk in de St. Niklaaskerk. Doch het bijzonderste werk van Marissal was datgene welke hij in 1752 voor de Paters Augustijnen uitvoerde, en helaas, niet tijdig werd hersteld en aldus als verloren dient beschouwd te worden. Pater Keelhoff die in 1864 de geschiedenis van Augustijnenklooster schreef, drukt zich aldus over dit werk uit:

"In het jaer 1752, heeft de beroemde schilder P. Karel Marissal begonnen het gewelf dezer bibliotheek met acht schoone en meesterlijk vervaerdigde muerschilderingen te versieren. Zij hebben veel geleden door de brand van 1838, nogthans kunnen er zeven gemakkelijk in hunnen vorigen staet hersteld worden. Terwijl hij het was die in het jaer 1748 de Academie van teeken-, schilderen en bouwkunst dezer stad instelde, dunkt het mij redelijk te zijn dat de stad Gent uit dankbaarheid daerover aen hem verschuldigd, deze schilderingen ten haren koste dede herstellen, opdat misschien het laetste werk zijner penseel niet zoude verdwijnen".

Helaas aan die oproep van Pater Keelhoff werd geen enkel gevolg gegeven, zodat het werk langzaam maar zeker zijn ondergang tegemoet ging.

Toen Filips-Karel Marissal in 1770 op twee-en-zeventigjarige ouderdom stierf na gans zijn leven aan zijn ideaal te hebben gewijd, was de Academie nog een broze, wankelbare instelling; zij was moeizaam en nederig van wal gestoken,

maar het werk van Marissal zou zijn vruchten afdragen; zijn opvolgers waren zijn voorbeeld indachtig en geleidelijk kwamen de subsidies, het aantal leerlingen steeg, een voornaam professorenkorps werd gesticht. Niet te vergeefs had een kunstenaar gestreden en gezwoegd om zijn geboortestad met een Tekenen Schilderacademie te begiftigen.

In 1852 werd te zijner eer met grote luister een gedenkplaat in de Augustijnenkerk ingehuldigd en in 1926, bij het vieren van het honderd vijf-en-zeventig jarig bestaan der Academie, werd in de grote wandelgang der tegenwoordige lokalen, een bronzen plaat, werk van Domien Ingels, ter nagedachtenis van de stichter der Academie in aanwezigheid der stedelijke overheden geplaatst.

Laat ons hopen dat toekomstig jaar een nieuwe en grootse hulde aan deze verdienstelijke stadsgenoot zal gebracht worden.

Pierre KLUYSKENS

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 141

Op 17 januari 1900 stelde Henri Pirenne in de rubriek "Inscripties - Oudheidkundige Museum van de Universiteit - XIe eeuw (?)" in het Frans een fiche op over

De Grafplaat van Sint-Flobertus

Het klein gedenkteken dat wij hier publiceren heeft betrekking op de twisten, gedurende de Xe en XIe eeuw, tussen de twee Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs (1).

Onder de talrijke beweegredenen van hun onenigheid had een van de ergste betrekking op de betwiste kwestie van hun oorsprong. Beiden beweerden inderdaad dat ze gesticht waren door Sint-Amandus en maakten aanspraak als eerste abt op Sint-Florbert, volgeling van Sint-Amandus en dood vóór 650.

De monniken van Sint-Pieters voerden vooral aan, om hun bewering te staven, dat ze in het bezit waren van een inscriptie die zij naar het schijnt in de loop van de Xe eeuw gevonden hadden tussen gebeenten. Men kon er de volgende woorden op lezen in barbaars letterschrift:

"Hic requiescit corpus Florberti abbatis, discipuli et ordinati Amandi episcopi, cujus depositio celebratur Kal. Novembris".

Men had er voor gezorgd dit kostbaar gedenkteken voor echt te laten verklaren door de Aartsbisschop van Reims Adalbéron, die in 975 de stoffelijke resten